

University of Tehran Press

Journal of Environmental Studies

Vol. 49, No. 2, Summer 2023

Journal Homepage: www.Jes.ut.ac.ir

Print ISSN: 1025-8620 Online ISSN 2345-6922

Investigating Factors Affecting the Prevention of Environmental Crimes in Herat City

Seyed Hossein Hosseini¹ , Hamidreza Danesh Nari² , Rafiullah Azimi³

1. Department of Criminal Law and Criminology, Law and Political Sciences Faculty, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran, E-mail: Shosseini@um.ac.ir
2. Department of Criminal Law and Criminology, Law and Political Sciences Faculty, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran, E-mail: Daneshnari@um.ac.ir
3. Department of Criminal Law and Criminology, Law and Political Sciences Faculty, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran, E-mail: Rafiullah.azimi45@gmail.com

---

Article Info

Research Article: Research Paper

Article history:

Received 7 December 2022

Received in revised form
6 March 2023

Accepted 10 March 2023

Publish online 15 July 2023

Keywords:

*Crime Prevention,
Criminalization,
Cultural Backgrounds,
Environmental Crimes.*

ABSTRACT

Considering the increasing growth of environmental crimes, it is significant to identify the effective factors in preventing crimes in this area. Based on this, the aim of this study is to investigate the factors affecting the prevention of environmental crimes in Herat city, Afghanistan. The statistical population of this research comprises the students of the Faculty of Agriculture of the State University of Herat city, from which 277 people were selected as the final volume based on random sampling using Cochran's formula. The tool for collecting information is a researcher-made questionnaire with emphasis on five political, economic, cultural, social, and legal variables, whose formal, content, and structural validity and reliability were confirmed. To investigate the relationship between the variables and their effect on preservation of the environment of Herat city, the one sample t-test was used, and Friedman's test was carried out to rank the variables. The findings of the one sample t- test showed that among the political, economic, cultural, social, and legal variables, only political, legal, and cultural factors have a direct and meaningful relationship with the prevention of environmental crimes. However, the findings of Friedman's test proved that among the five variables, the cultural factor ranks first and the economic variable ranks last.

Cite this article: Hosseini, S. H., Danesh Nari, H., Azimi, R. (2023). Investigating Factors Affecting the Prevention of Environmental Crimes in Herat City. *Journal of Environmental Studies*, 49 (2), 239- 253.
DOI: <http://doi.org/10.22059/JES.2023.357810.1008401>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JES.2023.357810.1008401>

Extended Summary**Introduction**

Considering the extent of environmental crimes, the dispute regarding the concept of crime and harm, and the increasing growth of crimes in this field clarify that the control of environmental crimes depends on various factors. Today, environmental issues are considered deep social concepts that have cultural roots. Therefore, social culture is a fundamental issue regarding respect for the environment. According to the findings, environmentally destructive behaviors are due to people's unfamiliarity with the culture of urbanism, lack of proper understanding of the environmental situation governing society and people's cultural beliefs (Bagheri et al., 2018); because people have not learned the culture of using environmental facilities and the culture of peaceful coexistence with nature or have not internalized it properly (Adhami, 2018). For this reason, the cultural and social context of a society in the context of structural relations is effective in preventing environmental crimes (Ekhtiari et al., 2018).

Considering the special environment that governs Afghanistan, the diversity of plant and animal species, the presence of water and forest resources, and the special social and cultural conditions that govern this country, this research aims to investigate the most significant factors affecting the prevention of environmental crimes in the city of Herat. Based on this, the main question of this research is that to what extent do political, social, cultural, economic, and legal factors play a role in preserving the environment of Herat city?

Materials and Methods

The statistical population of this research is the students of the Faculty of Agriculture of the State University of Herat city, out of 1000 students, using stratified random sampling according to the size of the statistical population and in the light of Cochran's sample size formula, 277 people were selected as the final sample size. The tool used in this research is a researcher-made questionnaire. After collecting information and mastering the theoretical foundations, the questionnaire was designed with emphasis on five political, economic, social, cultural and legal variables in collaboration with the supervisors and advisors. Questionnaire data was recorded in SPSS software and various statistical methods such as t-test and Friedman's test as well as basic statistics such as mean, standard deviation, etc. were used to achieve the goals of the research.

Results and Discussion

The results show that the probability value for legal and cultural variables is less than 0.05 ($p\text{-value} < 0.05$). As a result, the average of legal, political and cultural variables has a significant difference with the number 3. Therefore, it can be said that legal, political and cultural variables are effective in preventing environmental crimes. The upper and lower limits of the legal, political and cultural variables are positive. This shows that the aforementioned variables of environmental crime prevention have a direct and meaningful relationship. The results of this test showed that the cultural factor with an average rank of 3.56 is in the first place, the legal variable with an average rank of 3.21 is in the second place, the political variable is in the third place with an average of 3.13, the social variable is in the fourth place with an average of 2.2 and the economic variable is with an average Rank 2.58 are in the last rank. The value of the chi square statistic in the Friedman test is equal to 69.454, which is significant at the five percent error level ($p\text{-value} < 0.05$). This means that the ranking of the research variables is meaningful from the point of view of the respondents, and they have different rankings of the mentioned variables.

Conclusion

Despite the formation of a new government in Afghanistan, the people of this country still emphasize the role of cultural development in the prevention of environmental crimes. This is a reflection of Afghanistan's cultural society and indicates the huge cultural capacities to prevent environmental crimes. The existence of guarantees of various criminal executions such as execution, imprisonment and fine as the main punishment, temporary suspension, revocation of license and closure of the institution as secondary punishment and confiscation of property as additional punishments for environmental crimes in the Afghan Penal Code, the important role of the legal variable in the prevention of crimes. It shows the environment. However, the healthy use of the environment and its development requires the provision of social contexts. The growth of the prevailing social environment in the Afghan society, strengthening cultural, economic, political and moral ties, increasing public awareness through systematic education, social responsibility and raising the level of literacy can help prevent environmental crimes.

بررسی عوامل مؤثر بر پیشگیری از جرایم زیست محیطی در شهر هرات

سیدحسین حسینی^۱✉، حمیدرضا دانش ناری^۲، رفیع الله عظیمی^۳

۱. گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، رایانامه: Shosseini@um.ac.ir
۲. گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، رایانامه: Daneshnari@um.ac.ir
۳. گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، رایانامه: Rafiullah.azimi45@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	با توجه به رشد روزافزون جرایم زیست محیطی و پیوند جرایم این حوزه با مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، شناسایی مهم ترین عوامل اثرگذار بر پیشگیری از جرایم زیست محیطی موجب اتخاذ سیاست گذاری زیست محیطی ادله محور می شود. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر، بررسی عوامل اثرگذار بر پیشگیری از جرایم زیست محیطی در شهر هرات افغانستان است. جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان دانشکده زراعت دانشگاه دولتی شهر هرات هستند که از این میان با استفاده از فرمول کوکران، ۲۷۷ نفر بر اساس نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده به عنوان حجم نهایی انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسش نامه محقق ساخته با تأکید بر پنج متغیر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و حقوقی است که روایی صوری، محتوایی، سازه و پایایی آن تأیید شد. برای بررسی رابطه میان متغیرها و اثرگذاری آن ها بر حفظ محیط زیست از آزمون تی تک متغیره و برای رتبه بندی متغیرها از آزمون فریدمن استفاده شد. یافته های حاصل از آزمون تی تک متغیره نشان داد که از میان متغیرهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و حقوقی، تنها عوامل سیاسی، حقوقی و فرهنگی با پیشگیری از جرایم زیست محیطی رابطه مستقیم و معنادار دارد. با این حال، یافته های آزمون فریدمن ثابت کرد که از میان متغیرهای پنج گانه عامل فرهنگی در رتبه اول و متغیر اقتصادی در رتبه آخر قرار دارند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۹/۱۶	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۲/۵	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۹	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۴/۲۴	
کلیدواژه ها: بسترهای فرهنگی، پیشگیری از جرم، جرایم زیست محیطی، جرم نگاری.	

استناد: حسینی، سیدحسین؛ دانش ناری، حمیدرضا؛ عظیمی، رفیع الله. (۱۴۰۲). بررسی عوامل مؤثر بر پیشگیری از جرایم زیست محیطی در شهر هرات. نشریه محیط شناسی، ۴۹(۲)، ۲۳۹-۲۵۳.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JES.2023.357810.1008401>

DOR: 20.1001.1.10258620.1402.49.2.6.8

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

DOI: <http://doi.org/10.22059/JES.2023.357810.1008401>

۱. مقدمه

محیط‌زیست به مثابه یکی از مهم‌ترین موهبت‌های الهی برای بشریت، هم به عنوان پدیده‌ای که خود دارای ارزش ذاتی است و هم به اعتبار رابطه و نسبتی که با انسان دارد، مهم تلقی می‌شود. امروزه، دغدغه حفظ محیط‌زیست از مسائل مهم جهانی به شمار می‌رود؛ زیرا فجایع زیست‌محیطی نه تنها آرامش و امنیت را از زندگی انسان می‌رباید، بلکه موجودیت بشر را تهدید می‌کند. به عبارت دقیق‌تر، چون حفاظت از محیط‌زیست به معنای حفاظت از بشریت است، امروزه موضوع حمایت از محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن به عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های فراروی کشورها مطرح شده است. جهت تضمین این امر، به رسمیت شناختن حق بر محیط‌زیست سالم به عنوان یکی از مصادیق نسل سوم حقوق بشر مصداق بارز توجه جامعه جهانی به دغدغه‌های زیست‌محیطی است. نظر به اهمیت و حساسیت موضوع محیط‌زیست، مصادیق و جلوه‌های آن و نقش روزافزون مسائل زیست‌محیطی در زندگی بشر، بخش مهم حمایت و صیانت از محیط‌زیست، از طریق تدابیر حقوقی تأمین می‌شود. این امر، به ویژه از طریق تعیین ضمانت‌اجراهای انتظامی، اداری، مدنی و کیفری برای مرتکبان رفتارهای مخرب، آسیب‌زا و خطرناک زیست‌محیطی صورت می‌گیرد.

با وجود ضمانت‌اجراهای حقوقی متنوع برای حمایت از محیط‌زیست، مهم‌ترین جلوه صیانت و حمایت از آن از طریق تدابیر کیفری محقق می‌شود؛ زیرا حقوق کیفری از طریق هنجارگذاری کیفری و توسل به ابزار سرکوب‌گر مجازات بیش‌ترین نقش را در کنترل رفتارهای مخرب زیست‌محیطی دارد. حقوق جزا به طور سنتی باید‌ها و نبایدهای اخلاقی و دینی را در پرتو توجه به مفهوم حقوق بنیادین حمایت می‌کند، ولی با ظهور مصلحت‌های جدید هم‌چون حق بر محیط‌زیست سالم حقوق کیفری، جنبه فنی و تخصصی به خود گرفته است. از این‌رو، کشورها برای تنظیم روابط انسان با محیط‌زیست، حمایت از قلمروهای مختلف زیست‌محیطی و جلوگیری از تخریب و آلودگی آن، اقدام به جرم‌انگاری رفتارهای مخرب زیست‌محیطی کرده‌اند. به عبارت دقیق‌تر، با توجه به آن که محیط‌زیست به عنوان یک پدیده جهان‌شمول در دهه‌های اخیر، از یک‌سو، مورد توجه حقوق بشر قرار گرفته و از سوی دیگر، به عنوان یک ارزش اساسی و شایسته حمایت به رسمیت شناخته شده، در اغلب نظام‌های کیفری، جرم‌انگاری‌های بسیاری در قبال رفتارهای مخرب محیط‌زیست صورت گرفته است (Pazhuhan et al., 2010). از این‌رو، حقوق کیفری از طریق جرم‌انگاری و کیفرگذاری برای رفتارهای ارتكابی مخرب علیه محیط‌زیست، به دنبال حمایت از آن است.

اصطلاح جرم زیست‌محیطی فی‌نفسه، مبهم و گمراه‌کننده است؛ زیرا اشاره به دامنه وسیعی از آسیب‌هایی دارد که به وسیله اشخاص، گروه‌ها، شرکت‌ها و یا حتی دولت‌ها ارتکاب می‌یابد. عدم قطعیت ذاتی در خصوص مفهوم آسیب‌های زیست‌محیطی منجر به پیچیدگی بحث شده است؛ زیرا به باور جرم‌شناسان سبز، پای‌بندی به اصل قانون‌مندی جرم و مجازات نمی‌تواند موجب حفظ محیط‌زیست شود. به عبارت دقیق‌تر، برای حفظ محیط‌زیست باید از مفهوم جرم گذر کرد و در پرتو مفهوم ضرر زیست‌محیطی، آسیب‌های محیط‌زیست را شناسایی کرد. عدم انحصار جرایم زیست‌محیطی به معنای تمثیلی بودن مصادیق رفتارهای مجرمانه است. بر این اساس، رفتارهای خسارت‌بار زیست‌محیطی را نمی‌توان محدود به چند رفتار دانست. در عوض، جهت تضمین حق بر محیط‌زیست سالم باید مفهوم ضرر زیست‌محیطی را جایگزین جرایم زیست‌محیطی کرد؛ زیرا رفتارهای مخرب محیط‌زیست متنوع هستند.

با توجه به گستردگی جرایم زیست‌محیطی، نزاع در خصوص مفهوم جرم و ضرر و رشد روزافزون جرایم این عرصه، می‌توان این امر را مدنظر قرار داد که کنترل جرایم زیست‌محیطی به عوامل مختلفی بستگی دارد. به عبارت دقیق‌تر، از آن‌جا که انسان در محیط‌زیست مخصوص به خود متولد می‌شود و محیط به وی بقای فیزیکی، فرصت تولید ثروت، رشد معنوی، اخلاقی، اجتماعی و روحی عطا می‌کند، در کنار متغیر کیفری، عوامل گوناگون دیگری نیز در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی موثر هستند (Shahnouri et al., 2018). امروزه، مسائل زیست‌محیطی مفاهیم اجتماعی عمیق محسوب می‌شوند که دارای ریشه فرهنگی هستند. از این‌رو، فرهنگ اجتماعی یک مسئله مهم در باب احترام به محیط‌زیست است. بر اساس یافته‌ها، رفتارهای مخرب زیست‌محیطی به علت ناآشنایی مردم با فرهنگ شهرنشینی، عدم درک درست از اوضاع محیط‌زیست حاکم بر جامعه و اعتقادات فرهنگی مردم است (Bagheri et al, 2018)؛ زیرا مردم فرهنگ استفاده از امکانات زیست‌محیطی و فرهنگ همزیستی مسالمت‌آمیز با طبیعت را نیاموخته و یا آن را به درستی درونی نکرده‌اند (Adhami, 2018). به همین دلیل، بافتار فرهنگی و اجتماعی یک جامعه در بستر مناسبات ساختاری در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی مؤثر است (Ekhtiari et al., 2018). علاوه بر آن، حفظ محیط‌زیست به متغیرهای سیاسی و اقتصادی نیز ارتباط دارد. با توجه به محیط‌زیست خاص حاکم بر افغانستان، تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری، وجود منابع آب و جنگل و شرایط خاص اجتماعی و فرهنگی حاکم بر این کشور، این پژوهش درصدد است تا مهم‌ترین عوامل مؤثر بر پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی را در شهر هرات بررسی کند. دلیل انتخاب شهر هرات آن است که این شهر مهم‌ترین کانون فرهنگی و تاریخی و یکی از قطب‌های صنعتی افغانستان به شمار می‌آید. هرات سرزمین هنر، ادبیات و آثار باستانی و شهری در مسیر جاده ابریشم است که به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود، همواره مرکز تحولات سیاسی و اجتماعی افغانستان

بوده است. پیشینه تاریخی هرات که بخش وسیعی از آن با تاریخ ایران گره خورده و مرز مشترک این شهر با جمهوری اسلامی ایران موجب شده تا علاوه بر سیطره و تأثیرگذاری ایران بر فرهنگ و تاریخ شهر هرات، پیوند عمیق فرهنگی و عقیدتی میان ساکنان این شهر و شهروندان ایران شکل گیرد. شاید به همین دلیل باشد که شهر هرات از دیرباز در میان مردم افغانستان به شهر فرهنگی مشهور است. بر این اساس، با درک اهمیت و جایگاه شهر فرهنگی، اقتصادی و تجاری هرات، قلمروی مکانی این پژوهش، شهر هرات است. بدین‌سان، پرسش اصلی این تحقیق آن است که عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حقوقی تا چه اندازه بر حفظ محیط‌زیست شهر هرات نقش دارد؟ بر این اساس، این فرضیه مطرح می‌شود که متغیرهای پنج‌گانه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حقوقی بر پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی مؤثر هستند. برای پاسخ به پرسش اصلی تحقیق و اثبات یا رد فرضیه‌ها، در ابتدا مبانی نظری تحقیق ارائه می‌شود. در ادامه، روش‌شناسی و مهم‌ترین یافته‌های پژوهش و در نهایت، بحث و نتیجه‌گیری ارائه می‌شود.

۲. مبانی نظری

با توجه به موضوع پژوهش حاضر، مبانی نظری در سه قالب جرایم زیست‌محیطی در کُد جزای افغانستان، نظریه‌های تبیین‌کننده حمایت از محیط‌زیست و متغیرهای اثرگذار بر پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی مطرح می‌شوند.

۲-۱. جرایم زیست‌محیطی در کُد جزای افغانستان

کُد جزای افغانستان در باب یازدهم و در فصل‌های اول تا پنجم جرایم علیه محیط‌زیست را احصا کرده است. از آن‌جا که مصادیق جرایم زیست‌محیطی بسیار وسیع و گسترده است، مهم‌ترین جرایم زیست‌محیطی که قانون‌گذار افغانستان در کُد جزا آن‌ها را به رسمیت شناخته و برای مرتکبین آن مجازات در نظر گرفته، عبارتند از: آلوده کردن آب، خاک، هوا، زمین، قطع بی‌رویه درختان و منع چرانیدن حیوانات در جنگل، غصب یا خرید و فروش جنگل دولتی و تبدیل نمودن جنگل به زمین زراعتی، جرایم بهره برداری از چوب و قاچاق آن، فاسد نمودن چاه یا مخزن عمومی، شکستادن نل^۱ یا آلات مخصوص آب و شکار غیر قانونی و به دام انداختن گونه‌های در معرض خطر. با توجه به تنوع جرایم زیست‌محیطی در نظام کیفری افغانستان می‌توان گفت که کُد جزای افغانستان در زمینه جرم‌انگاری جرایم زیست‌محیطی از انسجام خوبی برخوردار است و ضمانت‌اجراهای کیفری مختلف هم‌چون اعدام، حبس و جزای نقدی به عنوان جزای اصلی، تعلیق موقت، سلب جواز و تعطیلی مؤسسه به مثابه مجازات تبعی و مصادره اموال به عنوان مجازات‌های تکمیلی جرایم زیست‌محیطی در کُد جزا پیش‌بینی شده است. با این حال، به رسمیت شناختن جرایم زیست‌محیطی در نظام کیفری افغانستان، محصول اندیشه‌های حقوق بشری در جرم‌شناسی انتقادی و بزه‌دیده‌شناسی است. بزه‌دیده‌شناسی سبز از جمله شاخه‌های جرم‌شناسی سبز است که در دهه ۱۹۹۰ میلادی با خاستگاه انتقادی در تقابل با بزه‌دیده‌شناسی متعارف پا به عرصه ظهور گذاشت (Lidick, 2011). در بزه‌دیده‌شناسی متعارف همواره انسان به عنوان بزه‌دیده معرفی شده است؛ حال آن‌که بزه‌دیده‌شناسی سبز با رد دیدگاه غالب و ارزش‌گذاری برای محیط‌زیست بر این نظر است که طبیعت در کنار انسان می‌تواند بزه‌دیده باشد (White, 2008). بدین‌سان، اجزای طبیعت یا همان بزه‌دیدگان سبز عبارتند از آب، هوا، خاک، زمین، جانوران، درختان و گیاهان (Bahadur, 2017). بر این اساس، بزه‌دیدگان سبز را می‌توان به دو دسته بزه‌دیدگان جاندار (گیاهان و جانوران) و بزه‌دیدگان بی‌جان (هوا، آب، خاک و زمین) طبقه‌بندی کرد (White, 2008). از این‌رو، با بهره‌گیری از الگوی بزه‌دیدگان جاندار و بی‌جان (Shamlou et al., 2017) مهم‌ترین جرایم زیست‌محیطی در کُد جزای افغانستان تحلیل می‌شوند.

۲-۱-۱. جرایم ارتكابی نسبت به عناصر جاندار محیط‌زیست

با توجه به آن‌که جرایم ارتكابی نسبت به عناصر جاندار شامل جرایم علیه گیاهان و جانوران می‌شود، قانون‌گذار افغانستان در کُد جزا به این جرایم توجه کرده است. بر اساس ماده ۸۱۳ کُد جزا، قطع درختان و ساحه^۲ سبز، جرم محسوب می‌شود. بر اساس این ماده، «هر شخصی که درخت یا ساحه سبز متعلق به اماکن عامه را تخریب یا قطع کند، به جزای نقدی از ۵ هزار تا ۱۰ هزار افغانی محکوم می‌گردد». غصب جنگل‌ها و تبدیل کردن آن به زمین کشاورزی یکی دیگر از دغدغه‌های زیست‌محیطی و عامل اصلی جنگل‌زدایی در افغانستان است. غصب جنگل‌ها با اهداف متفاوت هم‌چون استفاده از زمین‌ها برای کشاورزی، بهره‌گیری از محصولات و خرید و فروش آن‌ها با اهداف اقتصادی صورت می‌گیرد (Abachi, 2011). قانون‌گذار

^۱ شیر آب

^۲ منطقه

افغانستان با در نظر گرفتن این مشکل زیست‌محیطی، با جرم‌انگاری این رفتار درصد ممانعت از انجام رفتارهای مخرب جنگل‌ها و حمایت و حراست از آن‌ها بوده است. قانون‌گذار افغانستان در مواد ۸۲۰ و ۸۲۴ کُد جزا نیز به بررسی غصب و خرید و فروش جنگل دولتی و تبدیل نمودن آن به زمین زراعتی توجه کرده است. بر اساس ماده ۸۲۰ کُد جزا، «شخصی که ساحه جنگل دولتی را غصب یا خرید یا فروش نماید، علاوه بر استرداد ساحه مذکور جبران خساره وارده به جزای غصب زمین مندرج این قانون، محکوم می‌گردد». هم‌چنین بر اساس ماده ۸۲۴، «شخصی که بخشی از جنگل دولتی را خودسرانه به زمین زراعتی تبدیل نماید، به حبس متوسط، محکوم می‌شود». ماده ۸۲۷ کُد جزا نیز در این خصوص اشعار می‌دارد: «هر شخص که درختان جنگل را قطع یا چوب آن را به خارج از کشور قاچاق کند، مرتکب علاوه بر مصادره چوب و مصارف احیای مجدد جنگل تا زمان رسیدن به وضعیت اصلی آن، به حبس متوسط بیش از ۳ سال، محکوم می‌شود».

حیوانات به عنوان دیگر عناصر جاندار محیط‌زیست از اجزای اصلی طبیعت هستند که نقش اساسی در تأمین نیازهای حیاتی انسان‌ها دارند؛ به نحوی که به خطر افتادن حیات آن‌ها، دیگر عناصر طبیعت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. واکاوی میزان ارتباط انسان و حیوانات و تأثیر وجودی آن‌ها در ابعاد مختلف زندگی انسان‌ها، نشان می‌دهد که استمرار و ادامه مراحل مختلف زندگی انسان در پرتو بهره‌مندی از حیوانات میسر شده است (Ghasemi, 2011). بر این اساس، قانون‌گذار افغانستان، مهم‌ترین جرایم علیه حیوانات را در کُد جزا به رسمیت شناخته شده است. بر اساس ماده ۸۹۸، «شخصی که به سبب خطا، حیوان ملکیت غیر را بکشد، به جزای نقدی پنج هزار افغانی محکوم می‌شود». بر اساس ماده ۸۹۸ نیز، «شخص در یکی از حالات زیر به جزای نقدی از ۵ هزار تا ۱۰ هزار افغانی، محکوم می‌گردد: ۱- در صورتی که حیوان اهلی یا الفت‌گیرنده را بی‌رحمانه تعذیب یا مثله یا به وسیله دیگر با آن معامل سوء نماید. ۲- در صورتی که حیوانی سواری یا بارکش را بیشتر از طاقتش بار نماید یا حیوان مریض، زخمی یا معیوب را که طاقت کار را نداشته باشد، به کار گیرد». هم‌چنین ماده ۹۰۰ کُد جزا در رابطه با جنگل‌نیدن حیوان‌ها و پرندگان چنین مقرر می‌دارد: «شخصی که به جنگل‌نیدن حیوان‌ها (سگ، قوچ، شتر) یا پرندگان (خروس، کبک، بونه^۱) و امثال آن مبادرت ورزد، به جزای نقدی ده هزار افغانی، محکوم می‌گردد».

۲-۱-۲. جرایم ارتكابی نسبت به عناصر بی‌جان محیط‌زیست

جرایم ارتكابی نسبت به عناصر بی‌جان محیط‌زیست در کُد جزای افغانستان، شامل جرایم مربوط به آلودگی هوا، آب، خاک و زمین می‌شود. بند ۱ ماده ۸۰۷ کُد جزای افغانستان ضمن تعریف جرم زیست‌محیطی، آلودگی هوا را به عنوان مصداق جرم محیط‌زیستی بیان کرده اما به شکل خاص اقدام به جرم‌انگاری آلودگی هوا نکرده است. بر اساس این ماده، «هر شخصی که مواد مضره یا مواد آلوده‌کننده را در آب، خاک، هوا یا زمین به اندازه‌ای که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیکی آن‌ها را طوری که به انسان یا سایر موجودات زنده، گیاهان یا ابنیه مضر باشد، پخش یا مخلوط کند، مرتکب جرم محیط‌زیستی شناخته شده، به حبس متوسط، محکوم می‌شود». قانون‌گذار افغانستان با درک دقیق از معضل آلودگی آب، علاوه بر جرم‌انگاری کلی در بند اول ماده ۸۰۷، به صورت مستقل نیز رفتارهای موجب آلودگی آب را جرم‌انگاری کرده است. در ماده ۸۱۴ کُد جزای افغانستان این گونه مقرر شده است: «(۱) هر شخص که عمداً با انداختن و ریختن مواد سمی، میکروبی یا سایر اشیای مضر به صحت و سلامت عامه در مخزن آب، چاه، ذخیره خانه عمومی یا سایر اشیایی که به منظور استعمال و استفاده عامه تهیه شده، حیات یا اموال مردم را با خطر مواجه سازد، به حبس دوام درجه دو محکوم می‌شود. (۲) هرگاه ارتكاب جرایم مندرج فقره (۱) این ماده منجر به مرگ انسان گردد، مرتکب به اعدام محکوم می‌گردد. (۳) هر شخص که به دلیل و سبب خطا مرتکب یکی از جرایم مندرج فقره (۱) این ماده شود، به حبس متوسط یا جزای نقدی از شصت هزار تا یک صد و بیست هزار افغانی، محکوم می‌شود». هم‌چنین در ماده ۸۱۶ کُد جزا آمده است که «(۱) هر شخص که آلات، نل یا آلات مخصوص مرافق آب، برق، گاز و غیره مرافق عمومی^۲ را عمدی بشکند یا تلف نماید که به اثر آن مرافق عمومی معطل گردد، به حبس متوسط تا ۲ سال یا جزای نقدی از شصت هزار تا یک صد و بیست هزار افغانی، محکوم می‌شود. (۲) هر شخص که عمدی تاسیسات ثابت یا قابل انتقال صحی یا وسایل موجود در آن را تلف، خراب، یا متضرر سازد یا غیر قابل استفاده گرداند، به حبس متوسط ۲ سال، محکوم می‌شود. (۳) شخصی که به خطا مرتکب یکی از جرایم و جرم‌های مندرج فقره (۱) این ماده شود، به حبس قصیر و جزای نقدی پنج هزار افغانی، محکوم می‌شود».

قانون‌گذار افغانستان در راستای حمایت از اراضی، برای شخصی که قصد وارد آوردن ضرر و زیان مالی به صورت عمدی به زمین دیگری را داشته، مجازات پیش‌بینی کرده است. بر اساس ماده ۸۴۴ کُد جزا «(۱) هرگاه و هر زمان متصرف زمین یا مالک، در رابطه به تغییراتی که در ملکیت، مساحت،

^۱ بلدرچین

^۲ وسایل دولتی مورد استفاده عموم

درجه، حدود و حقایق زمین صورت می‌گیرد، به اداره اراضی محل در مدت ده روز از تاریخ تغییر مذکور اطلاع ندهد، به جزای نقدی از ۵ هزار تا ۳۰ هزار افغانی، محکوم می‌گردد. (۲) هرگاه مالک یا متصرف زمین که حدود زمین وی در نتیجه سیلاب، خیزش آب و یا هر وسیله دیگری افزایش یافته است، موضوع را به اداره مربوط اطلاع ندهد، به جزای نقدی از ده هزار تا شصت هزار افغانی، محکوم می‌گردد».

۲-۲. نظریه‌های تبیین‌کننده حمایت از محیط‌زیست

با وجود آن‌که نظریه‌های متعدد و متنوع در خصوص حمایت از محیط‌زیست مطرح شده‌اند، با توجه به موضوع این پژوهش، مهم‌ترین نظریه‌های تبیین‌کننده حمایت از محیط‌زیست شامل نظریه ساختارگرایی، نظریه وابستگی محیط‌زیست و حقوق بشر، نظریه اقتصاد سیاسی و نظریه جامعه مخاطره‌آمیز بررسی می‌شود.

۲-۲-۱. نظریه ساختارگرایی

نظریه ساختارگرایی، تصور و درک مخاطب از دنیای پیرامون را حاصل ترکیب ساخت اجتماعی معنا و مفهوم حاصل از تجربه شخصی می‌داند. در این دیدگاه، تنها واقعیت عینی و بیرونی نیست که شناخت افراد را می‌سازد؛ بلکه ذهن آن‌ها نیز در ساختن جهان خارج نقش‌سازنده‌ای دارد. به نظر برساخت‌گرایان، مفاهیم جنبه خاص تاریخی و فرهنگی خود را دارند و نتیجه شرایط خاص زمانی و مکانی خود هستند. به نظر آن‌ها، آن‌چه حقیقت نامیده می‌شود، حاصل مشاهده عینی جهان نیست، بلکه زاینده فراگردهای اجتماعی مستمر بین افراد است. ریشه برساخت‌گرایی در جامعه‌شناسی به کتاب برگر و لاکمن^۱ با عنوان ساخت اجتماعی واقعیت برمی‌گردد. این دو معتقدند جهان اجتماعی (کنش‌ها، ساختارها و نهادها) محصول فرهنگی فراگردهای آگاهانه و ذهنیت مشترک است. آن‌ها معرفت روزمره را محصول خلاقیت افرادی می‌دانند که در عین حال، خودشان از وزن و اهمیت معرفت نهاد یافته‌ای که دیگران تولید کرده‌اند، تأثیر می‌پذیرند. (Berger and Lackman, 1996) لذا، برساخت‌گرایی اجتماعی معتقد است که آن‌چه افراد جامعه به منزله واقعیت احساس و درک می‌کنند، آفریده کنش متقابل اجتماعی افراد و گروه‌ها است. پس، تلاش برای «تبیین» واقعیت اجتماعی، به معنای نادیده گرفتن و شی‌عواره ساختن فرایندهایی است که چنین واقعیتی از طریق آن‌ها ساخته می‌شود.

بر اساس نظریه ساختارگرایی اجتماعی، گرچه مسائل زیست‌محیطی ممکن است از واقعیت مطلوبی برخوردار باشد، اما تحلیل دقیق آن بدون شناخت بافتار فرهنگی، تاریخی و اجتماعی امکان‌پذیر نیست. تحلیل جهان اجتماعی با ارجاع به پدیده‌های صوری و لایه‌های رویین^۲ تحلیلی ناقص و مبتنی بر پنداشت ساده‌انگارانه از جهان اجتماعی تلقی می‌شود. از این‌رو، هر رویداد اجتماعی باید بر اساس توجه به لایه‌های بنیادی یا آن‌چه ساختار نامیده می‌شود، بررسی شود. علت‌های نزدیک و عوامل قریب، زمانی در تحلیل و تبیین پدیده‌ها موثر واقع می‌شوند که در سلسله طولی علت‌های بنیادی قرار گیرند. چنین دیدگاهی نیازمند توضیح و تبیین خاصی است؛ بدین معنا که توضیح یک رفتار، بررسی آن در پرتو توجه به نظام زیربنایی هنجارها و شناخت علل اصلی است. در این بستر، هر رفتار به مثابه نمادی از نظام زیربنایی هنجارها توجیه می‌شود. از این‌رو، شاید بتوان برای مسائل مربوط به محیط‌زیست و حفظ آن مرز خاصی متصور شد ولی شناخت مطلوب محیط‌زیست و دغدغه‌های مربوط به آن مستلزم توجه به ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است.

۲-۲-۲. نظریه وابستگی محیط‌زیست و حقوق بشر

پس از ظهور نسل‌های اول و دوم حقوق بشر که راجع به حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است، نسل سوم حقوق بشر بر محیط‌زیست سالم تأکید می‌کند. به همین دلیل، پس از توجه حقوق بشر به محیط‌زیست، حمایت از قلمروهای مختلف زیست‌محیطی در کنوانسیون‌های بین‌المللی و حقوق داخلی کشورها مورد توجه قرار گرفتند. بدین ترتیب، حمایت از محیط‌زیست، حمایت از حقوق بشر و انهدام و تخریب محیط‌زیست به منزله نقض حقوق بشر و تجاوز به اساسی‌ترین حقوق انسان‌ها است. از این‌رو، تحقق حقوق بشر مستلزم مراقبت از محیط‌زیست است. رابطه تساوی میان حقوق بشر و حقوق محیط‌زیست، این نتیجه را در پی دارد که نمی‌توان مراقبت از محیط‌زیست را بر حقوق بشر و یا حمایت از حقوق بشر را بر حفاظت از محیط‌زیست ترجیح داد. با این حال، چون انسان اولین و مهم‌ترین حلقه اکوسیستم، حیات او مبنای حقوق بشر و موجودیت محیط‌زیست سالم معیار تداوم حیات انسان است (Gharibeh, 2011) در سیاست‌گذاری‌های حقوق بشری، حمایت از حقوق بشر بر حفاظت از محیط‌زیست برتری می‌یابد، اما این امر بدان معنا نیست که حقوق بشر بر حقوق محیط‌زیست برتری دارد.

1. Berger and Lockman

۲-۲-۳. نظریه اقتصاد سیاسی

امروزه کشورهای جهان سوم دریافته اند رشد سریع و تقلید مبتنی بر تکرار مراحل مدرنیزاسیون، سبب اختلاف طبقاتی شدید اجتماعی و تخریب دوچندان محیط‌زیست از سوی دو طیف برخوردار و نابرخوردار جامعه می‌شود. در این بستر، ثروتمندان منابع را با مصرفی تفاخرآمیز غارت و فقیران از منابع نادری که در دسترس دارند، به حد افراط استفاده می‌کنند. نتیجه این روند آن است که از یک‌سو، منابع تجدیدنشده، پایان می‌پذیرند و از سوی دیگر، منابع تجدیدشدنی به جهت عدم مدیریت صحیح، به منابع فناپذیر تبدیل می‌شوند. پیامد این مسئله، چیزی جز محیطی آلوده برای نسل‌های بعد نیست. کشورهای شمال برای فرار از آلودگی‌های زیست‌محیطی کوشیده اند تا منابع خود را از کشورهای جهان سوم تهیه و بخشی از آلودگی زیست‌محیطی خود را به این کشورها انتقال دهند. با این حال، آثار مرگبار فراگیر تخریب محیط‌زیست زنگ خطر را برای این کشورها نیز به صدا در آورده است؛ به همین دلیل، مسائل زیست‌محیطی در بستر مناسبات اقتصاد سیاسی و برگرفته از نگرش‌های ساختاری نظام سرمایه‌داری تحلیل می‌شود. برقراری ارتباط میان وضعیت محیط‌زیست و عوامل سیاسی از ویژگی‌های بارز در نظریه‌های اقتصاد سیاسی زیست‌محیطی به شمار می‌رود. بسیاری از نظریه‌پردازان اقتصاد سیاسی محیط‌زیست در مطالعات خود به این نتیجه رسیده اند که شکل نظام سیاسی، شرایط حاکم بر آن و اقتصاد سرمایه‌داری از عوامل تعیین‌کننده وضعیت محیط‌زیست در یک جامعه هستند (Mazaryazdi et al., 2017).

۲-۲-۴. نظریه جامعه مخاطره‌آمیز

نظریه جامعه مخاطره‌آمیز محصول اندیشه‌های اولریش بک، نظریه‌پرداز اجتماعی مدرنیته و یکی از حامیان رهیافت جهان‌وطنی به علوم اجتماعی است. رشد ادبیات مربوط به پنداره‌هایی درباره «مخاطره و جامعه» در نظام جامعه‌شناختی، تاحد زیادی مدیون تأثیر ژرف اولریش بک است. بک بر این باور است که دگرگونی اخیر جوامع باختری در حوزه مسائل زیست‌محیطی ریشه در بهداشت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی زیست‌محیطی به طور عام و تولید مبتنی بر علم و فن‌آوری به طور خاص دارد. به باور بک، دانش و آگاهی نسبت به ریسک‌های زیست‌محیطی موجب پیشگیری از آسیب‌های زیست‌محیطی می‌شود. با این حال، اصل احتیاط جنبه مهم از رابطه میان نظریه اجتماعی و ریسک‌های زیست‌محیطی است. این اصل که در سال‌های اخیر در بستر نظریه‌های ارزیابی ریسک و مدیریت خطر مفهوم‌پردازی شده است، بر این اصل استوار است که در شرایط عدم تعیین، عقلانیت حکم می‌کند تا احتیاط مدنظر قرار گیرد تا از این طریق، از یک‌سو، سلامت محیط‌زیست تضمین شود و از سوی دیگر، از آسیب‌های جبران‌ناپذیر به محیط‌زیست ممانعت به عمل آید.

۲-۳. متغیرهای اثرگذار بر پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی

به منظور حمایت واقعی از محیط‌زیست پیش از هر اقدامی، باید نگرش پیشگیرانه را مدنظر قرار داد. بدین منظور باید با استفاده از روش‌های پیشگیرانه، تمامی ظرفیت‌ها و امکانات جامعه را به کار گرفت. اتخاذ تدابیر کنشی در حمایت از محیط‌زیست از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است؛ زیرا از این طریق، می‌توان زمینه‌های اولیه بروز جرایم زیست‌محیطی را از بین برد. آموزش حفاظت از محیط‌زیست در سطوح مختلف و توجه به مسائل حقوقی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در فرهنگ‌سازی زیست‌محیطی و ترویج اندیشه‌های سبز مؤثر است. بدین ترتیب، پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی مستلزم بکارگیری رویکرد چندنهادی در پیشگیری از جرم است که با توجه به رویکردها و سیاست‌های چندگانه محقق می‌شود. مسائل زیست‌محیطی در زمره مسائل اجتماعی است که از رفتارهای عاملان اجتماعی نشأت می‌گیرد. از این رو، مشارکت مردمی زیربنا و محرک اصلی برای حفظ محیط‌زیست است. در این بستر، علاقه و احساس مسئولیت جامعه در قبال محیط موجب مشارکت در امر حمایت از محیط‌زیست می‌شود. فرهنگ عامل مهم دیگر در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی است. گسترش اخلاق زیست‌محیطی به مثابه عامل فرهنگی از طریق ارائه اطلاعات کافی به جامعه، نه تنها موجب رشد فرهنگ زیست‌محیطی می‌شود، بلکه به تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری در قبال محیط‌زیست کمک می‌کند. بر این اساس، نظریه اجتماعی سبز با تأکید بر گفت‌وگوها و پارادایم‌های زیست‌محیطی بر نقش فرهنگ در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی تمرکز می‌کند. پیوند میان توسعه اقتصادی و محیط‌زیست یکی از موضوعات مهم در اقتصاد سیاسی است. فرایند توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته به نحوی تنظیم می‌شود که ضمن حداکثرسازی ارزش افزوده کنش‌های اقتصادی، نظم طبیعی تضمین شود. رابطه میان محیط‌زیست و سیاست نیز در زمره دیگر مسائل مهم در قلمروی پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی است. دغدغه‌های زیست‌محیطی در دو قالب نقش عوامل سیاسی در سیاست‌گذاری‌های زیست‌محیطی و نحوه مواجهه سیاسی با آن در علم سیاست مورد توجه قرار گرفته است. بدین سان، مسئله اساسی آن است که فلسفه سیاسی در بستر مناسبات قدرت از چه طریق موجب حمایت از محیط‌زیست می‌شود. در این بستر، نگاه هستی‌شناسانه و معرفت‌شناختی به رابطه انسان و طبیعت در پرتو روابط قدرت تحلیل می‌شود. در نهایت، نقش متغیرهای حقوقی در حفظ محیط‌زیست نیز حائز اهمیت است؛ زیرا نظام‌های کیفری از طریق

هنجارگذاری کیفی، مرتکبان جرایم زیست‌محیطی را مجازات می‌کنند. بدین ترتیب، در یک تقسیم‌بندی جامع، می‌توان مهم‌ترین متغیرهای اثرگذار بر پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی را در قالب متغیرهای پنج‌گانه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و حقوقی معرفی کرد. بر این اساس، در ادامه، پنج متغیر مدنظر معرفی می‌شوند.

۲-۳-۱. متغیر سیاسی

حقوق محیط‌زیست ابزار مهم مدیریت و جهت‌دهی توسعه پایدار است. حقوق محیط‌زیست مشتمل بر سیاست‌ها و اقدامات حکومت‌ها در دفاع از محیط‌زیست است که استفاده عادلانه و پایدار منابع طبیعی را تضمین می‌کند. کیفیت و عملکرد محیط‌زیست در این بستر، تنها به عامل‌های اقتصادی و اجتماعی مرتبط نیست بلکه از مؤلفه‌های سیاسی نیز متأثر می‌شود (Shahab and Naser Sadrabadi, 2014)؛ به نحوی که همکاری‌های بین‌المللی در راستای برقراری ثبات سیاسی، توزیع عادلانه قدرت، حاکمیت قانون و نظم می‌تواند در تحقق جهانی پاک و ایمن و شکل‌گیری یک محیط‌زیست سالم اثربخش باشند. بدین سان، از یک سو، ثبات سیاسی می‌تواند موجب شکل‌گیری محیط‌زیست سالم و از سوی دیگر، بی‌ثباتی سیاسی موجب وضعیت ناگوار محیط‌زیست، ناپایداری حیات وحش و نابودی طبیعت شود. بی‌ثباتی سیاسی در حاکمیت افغانستان، هر نوع ثبات و پایداری در برنامه‌ریزی‌های مؤثر در حوزه محیط‌زیست را از میان برده است. به همین دلیل، افغانستان علی‌القاعده فاقد سیاست‌گذاری و برنامه‌های راهبردی بلندمدت در حوزه محیط‌زیست است. با وجود آن‌که در برخی دوره‌های سیاسی آرام در این کشور، مشوره‌های زیست‌محیطی به تصویب رسیده اند، اما تغییر حکومت‌ها در عمل موجب شکست برنامه‌های راهبردی شده است. علاوه بر آن، سیطره جنگ و ناامنی در این کشور موجب آتش‌زدن جنگل‌ها، استفاده و فروش محصولات جنگلی توسط گروه‌ها و باندها، کشت مواد مضر، شکار و قاچاق حیوانات، استفاده از حیوانات به عنوان طعمه جنگی، آلوده کردن آب‌ها در جنگ‌ها، استفاده و جاسازی مواد منفجره شیمیایی در زیر خاک، تمدن‌ستیزی، از بین بردن مناظر تاریخی و فرهنگی مثل بودای بامیان، خطر فروپاشی مناره‌های جام و هرات، تخریب زیربناها و خطر انقراض برخی گونه‌های جانوری و گیاهی شده است.

۲-۳-۲. متغیر حقوقی

حقوق محیط‌زیست ابزار مهم مدیریت و جهت‌دهی توسعه پایدار است. حقوق محیط‌زیست پایه‌گذار سیاست‌ها و اقدامات حکومت‌ها در دفاع از محیط‌زیست است که استفاده عادلانه و پایدار منابع طبیعی را تضمین می‌کند. در سال‌های اخیر پیشرفت‌های چشم‌گیر در سطح بین‌الملل، در زمینه حقوق محیط‌زیست شکل گرفته است. در سی سال گذشته، بیش از صد معاهده چندجانبه زیست‌محیطی در موضوعات مختلف، از جمله تنوع بیولوژیکی، آلودگی فرامرزی، قانون دریا، تغییرات آب و هوایی، بیابان‌زایی، شکار و دیگر موضوعات زیست‌محیطی بوده است. این اسناد گاهی در قالب «قانون نرم»، مثل منشور جهانی محیط‌زیست ۱۹۸۲، اعلامیه ریو در مورد محیط‌زیست و توسعه ۱۹۹۲، برنامه عمل سران جهان برای توسعه پایدار ۲۰۰۲ و هم‌چنان سند ۲۰۳۰ یونسکو یا اهداف هفده‌گانه توسعه پایدار ۲۰۱۵ تصویب شده است. در سطح داخلی نیز حقوق کشورها به شکل وسیعی در جهت تحقق اهداف توسعه پایدار که محیط‌زیست از عناصر اصلی آن است، به حقوق و قوانین محیط‌زیست محور توجه مبدول داشته‌اند که نتیجه این امر، تدوین، به‌روزرسانی و گسترش حقوق محیط‌زیست و مجموعه قوانین و مقررات مربوط به این حوزه بوده است. (Raeisi, 2008)

دستیابی به وضع مطلوب و حفاظت بهتر از محیط‌زیست مستلزم اصلاحات نظام حقوقی کشورها است. صیانت و حمایت از محیط‌زیست در حقوق امروز، بیش‌تر از طریق حمایت کیفی از محیط‌زیست میسر می‌شود. حمایت کیفی به معنای جرم‌انگاری و کیفرگذاری برای رفتارهای ارتكابی مخرب و آسیب‌زا علیه محیط‌زیست و یا بهره‌وران از محیط‌زیست است. گرچه قانون اساسی افغانستان به مسئله محیط‌زیست سالم توجه کرده، اما کد جزای افغانستان، موضوعات قابل بحث و دقیق‌تری را مورد توجه قرار داده است.

۲-۳-۳. متغیر اجتماعی

استفاده سالم و توسعه زیست‌محیطی، نیازمند مساعد بودن زمینه‌های اجتماعی است. افراد جامعه، به عنوان مخاطبان و ایجادکنندگان تغییرات زیست‌محیطی، نقش مهم و اصلی را در تعیین وضعیت روند توسعه و بهره‌برداری دارند. جامعه، از یک سو، با نوع برخورد خود با منابع، پایداری و یا نابودی آن را مشخص می‌کند و از سوی دیگر، حکومت‌ها با توجه به میزان مساعد بودن زمینه‌های اجتماعی و حمایت عناصر اجتماعی، اقدام به امور اداری و سیاست‌گذاری می‌زنند (Bagheri et al, 2018). چند چالش عمده اجتماعی وجود دارد که وضعیت ناپایدار محیط‌زیست را شکل می‌دهد. اولین مسئله، سواد ناکافی و عدم آگاهی عمومی است. هرچه میزان سواد بالاتر باشد، آگاهی عمومی یا آگاه‌سازی عمومی راحت‌تر انجام می‌شود. سواد

یک مشکل بزرگ جامعه افغانستان است و این مسئله، اهمیت محیط‌زیست، توسعه و استفاده پایدار آن را به چالش می‌کشد. نو بودن مفهوم محیط‌زیست و استفاده پایدار از حیات وحش، یکی از مصادیق ناآگاهی عمومی است. برای بسیاری از شهروندان، خصوصاً روستاییان که اکثریت جمعیت افغانستان را تشکیل می‌دهد، صحبت کردن از محیط‌زیست حتی خنده‌آور است. تعداد زیادی هم در زندگی روزمره و تجارت خود تاکنون به محیط‌زیست و آسیب‌هایی که می‌تواند به آن برسانند، فکر نکرده‌اند. نبود آموزش نظام‌مند، مسایل توسعه پایدار و از آن میان عنصر محیط‌زیست در سیستم آموزشی، از دوره مدرسه تا دانشگاه، یکی دیگر از عوامل ناآگاهی عمومی است. بنابراین، انسان‌ها چه به شکل فردی و چه به صورت جمعی با محیط اطراف خود تعامل دارند. لاجرم آگاهی نسبت به مسایل محیط‌زیست در شکل‌دهی رفتارهای مناسب در این حوزه اثرگذار است. بنابراین، با افزایش آگاهی اجتماعی، سطح مشارکت و تعامل در جامعه افزایش خواهد یافت. در این راستا، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌هایی در سطح کلان با هدف افزایش سرمایه اجتماعی در جامعه مؤثر خواهد بود (Brisman, 2008). استفاده سالم و توسعه در هر بُعد، از جمله در حوزه زیست‌محیطی و طبیعت، نیازمند مساعد بودن زمینه‌های اجتماعی است.

۲-۳-۴. متغیر اقتصادی

رابطه بین توسعه اقتصادی و محیط‌زیست تاریخچه طولانی دارد که از دهه ۱۹۷۰ با مطالعات مربوط به محدودیت‌های رشد و پایداری شروع می‌شود. در این دهه، توجه اقتصاد محیط‌زیست به رشد اقتصادی معطوف شد. در این دوره، این ایده مورد توجه قرار گرفت که در کنار نیروی کار و سرمایه، منابع طبیعی نیز در فرایند تولید مهم تلقی می‌شود. در این بستر، منابع محیط‌زیست بهترین و بهینه‌ترین مسیر برای رشد اقتصادی در نظر گرفته شد. بنابراین، با اتخاذ سیاست‌های مناسب قیمتی و سرمایه‌گذاری در فناوری‌های پاک می‌توان از یک‌سو، آلودگی محیط‌زیست را کاهش داد و از سوی دیگر، درآمدزایی کرد (Pazhuhan et al., 2010).

یک‌سوم مردم افغانستان در فقر مطلق به سر می‌برند و بیش‌تر از یک سوم دیگر، اندکی بالاتر از خط فقر زندگی‌شان را می‌گذرانند. قاچاق مواد مخدر و فساد، جنگ افغانستان را به درازا کشیده و هم‌زمان با آن، شورش، بی‌عدالتی و تنش‌های قومی رقابت‌های ناسالم سیاسی را دوام‌دار ساخته که در نتیجه باعث سقوط نظام جمهوری اسلامی افغانستان شد. سازمان بین‌المللی شفافیت در سال ۲۰۲۲، افغانستان را چهارمین کشور فاسد جهان دانسته است. این نهاد در رویکرد نظارتی خود، فقدان ایمنی‌سازمانی، آسیب‌پذیری در اصلاح سیاست‌گذاری و تغییرات ساختاری اقتصادی را بیش‌تر مورد توجه قرار داده است. با وجود دستاوردهای مهم در بخش‌های سلامت و آموزش، هنوز هم بیکاری بزرگ‌ترین چالش بر سر راه رشد اقتصادی و توسعه پایدار در افغانستان است. این مسئله می‌تواند موجب برداشت‌های منابع زیست‌محیطی و آسیب به محیط‌زیست شود.

۲-۳-۵. متغیر فرهنگی

اندیشمندان علوم اجتماعی بر این باورند که فرهنگ بنیاد زندگی اجتماعی است. از این‌رو، بهبود محیط‌زیست زمانی حاصل خواهد شد که محیط طبیعی و فرهنگی انسان با هم مرتبط باشند. لازمه تحقق چنین هدفی، وجود اخلاق زیست‌محیطی در تمامی اقشار یک جامعه است. اخلاق زیست‌محیطی رفتار ایده‌آل بشر نسبت به محیط زندگی خود اعم از محیط طبیعی، محیط اجتماعی و فرهنگی است. احساس مسئولیت، اخلاق اجتماعی، آموزش و ارزش‌های سنتی و دینی به عنوان مهم‌ترین متغیرهای فرهنگی می‌توانند بر حفظ محیط‌زیست و رفتارهای محیط زیستی مؤثر هستند (Ghayumi et al., 2012). چالش‌های پیش‌روی توسعه فرهنگی در افغانستان فراوان و متنوع و گسترده است (Meggers, 1954). در یک نگاهی کلی گریانه، می‌توان گفت که چالش‌های توسعه فرهنگی در افغانستان امروز به گونه مشخص در چند حوزه از جمله چالش امنیتی، کثرت‌گرایی فرهنگی، نابرابری اجتماعی و فقدان وحدت ملی معطوف است. این مسئله در کنار خدشه به توسعه فرهنگی به عنوان شرط اساسی و مقدمه توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، موجب چالش‌های زیست‌محیطی نیز می‌شود.

۲. روش‌شناسی پژوهش

۳-۱. مواد

جامعه آماری این پژوهش دانشجویان دانشکده زراعت دانشگاه دولتی شهر هرات هستند که از میان ۱۰۰۰ دانشجوی، با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم اعضای جامعه آماری و در پرتو فرمول حجم نمونه کوکران، ۲۷۷ نفر به عنوان حجم نمونه نهایی انتخاب شدند.

$$n = \frac{Nt^2pq}{Nd^2 + t^2pq} = \frac{1000 \times 3.84 \times 0.5 \times 0.5}{1000 \times 0.0025 + 3.84 \times 0.5 \times 0.5} = 277$$

دلیل انتخاب دانشجویان دانشکده زراعت، تخصص آن‌ها در حوزه مسائل زیست‌محیطی است. ساختار تحصیلی در نظام آموزش عالی افغانستان بدین نحو است که دانشکده محیط‌زیست در دانشگاه‌های این کشور وجود ندارد و دانشکده زراعت در واقع معادل دانشکده محیط‌زیست است که در آن رشته‌های مربوط به محیط‌زیست تدریس می‌شود. لذا، جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان دانشکده زراعت در دانشگاه دولتی شهر هرات هستند که در رشته‌های جنگلات و منابع طبیعی مشغول به تحصیل می‌باشند. بازه زمانی انجام پژوهش دی و بهمن سال ۱۴۰۱ است. ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسش‌نامه محقق‌ساخته است. بعد از جمع‌آوری اطلاعات و تسلط بر مبانی نظری، پرسش‌نامه با تأکید بر پنج متغیر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی طراحی شد. دقت ابزار اندازه‌گیری یعنی روایی و پایایی در این پژوهش مدنظر بوده است. برای سنجش روایی ابزار تحقیق به روایی محتوایی و ساختاری توجه شده است. جهت آزمون روایی محتوایی، مراحل پیش آزمون، استفاده از نظر خبرگان و هم‌چنین تست آزمایشی^۱ انجام شد. ضمن این که اعتبار ساختاری از طریق تحلیل عاملی تأییدی مورد توجه قرار گرفت تا پژوهشگر اطمینان حاصل کند که تمامی سؤالات به متغیر مربوطه تعلق دارد. پایایی ابزار تحقیق نیز از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ تأیید شد.

۲-۳. روش بررسی

روش تحقیق در این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش، توصیفی-پیمایشی است. داده‌های پرسش‌نامه در نرم افزار SPSS ثبت شده و از روش‌های آماری مختلفی مانند آزمون تی و آزمون فریدمن و همچنین آمارهای پایه مانند میانگین، انحراف معیار و ... استفاده شده است. آزمون‌های آماری پارامتری برای یک گروه زمانی به کار می‌روند که هدف پژوهش، مقایسه میانگین یک نمونه با یک میانگین مفروض و نظری باشد. این میانگین مفروض یا نظری می‌تواند یک مقدار معمول یا رایج، یک مقدار استاندارد و یا یک مقدار مورد انتظار باشد. به عبارتی، زمانی که هدف تحقیق، بررسی و مقایسه میانگین یک متغیر در پژوهش با یک میانگین تعیین شده است، از آزمون تی تک‌متغیره^۲ استفاده می‌شود. بر این اساس، آزمون تی تک‌متغیره، یکی از روش‌های آزمون تی است که در آن به بررسی تفاوت میانگین یک نمونه در جامعه با یک عدد مشخص که از قبل بدست آمده می‌پردازد. آزمون فریدمن^۳ برای طرح‌های درون‌گروهی مناسب است. آزمون فریدمن تعمیم‌یافته آزمون ویلکاکسون و معادل ناپارامتریک آزمون اندازه‌های مکرر است. در این آزمون، یک گروه از افراد یا آزمودنی بررسی می‌شوند که حداقل در دو وضعیت یا دو مقطع زمانی مختلف مورد سنجش قرار گرفته‌اند. هدف از آزمون فریدمن مقایسه تغییرات نمرات در دو یا چند وضعیت یا مقطع زمانی است. به طور خلاصه، آزمون فریدمن برای مقایسه بیش از دو گروه یا توزیع‌های وابسته یا همبسته زمانی که داده‌ها رتبه‌بندی می‌شوند یا قابل رتبه‌بندی هستند، استفاده می‌شود.

۴. یافته‌های پژوهش

پس از انجام تجزیه و تحلیل‌های آماری، یافته‌های پژوهش در دو قالب یافته‌های توصیفی و یافته‌های استنباطی مطرح می‌شوند.

۱-۴. یافته‌های توصیفی

جدول (۱)، یافته‌های آمار توصیفی را نشان می‌دهد. بررسی جدول مربوط به آمار توصیفی نشان می‌دهد که عامل سیاسی (۳/۸۹)، عامل حقوقی (۳/۸۰) و عامل فرهنگی (۳/۲۹) دارای بیش‌ترین نمره هستند. با این حال، عامل اقتصادی (۳/۰۷) و اجتماعی (۲/۹۳) دارای کم‌ترین نمره هستند.

¹ Pilot Test

² One Sample t-test

³ Friedman Test

جدول ۱. آمار توصیفی

گوبه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	درصد		
						25th	(اوسط 50th)	75th
ثبات سیاسی	۲۷۷	۳/۸۹	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۳
راهبرد سیاسی	۲۷۷	۳/۸۹	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
امنیت سیاسی	۲۷۷	۳/۸۹	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
توزیع عادلانه قدرت	۲۷۷	۳/۸۹	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۵
بهبود وضعیت دموکراسی	۲۷۷	۳/۸۹	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۳
رعایت کنوانسیون ریو و استکلهم	۲۷۷	۳/۸۹	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
مشارکت سیاسی	۲۷۷	۳/۸۹	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
بودجه کافی	۲۷۷	۳/۰۷	-/۸۴	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
سیاست‌های اقتصادی	۲۷۷	۳/۰۷	-/۸۴	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
بهبود وضعیت توسعه انسانی	۲۷۷	۳/۰۷	-/۸۴	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
ثروت اقتصادی	۲۷۷	۳/۰۷	-/۸۴	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
رشد اقتصادی	۲۷۷	۳/۰۷	-/۸۴	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۲	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
منابع مالی	۲۷۷	۳/۰۷	-/۸۴	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۲	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
افزایش درآمد سرانه	۲۷۷	۳/۰۷	-/۸۴	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۲	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
اخلاق محیط زیستی	۲۷۷	۳/۲۹	-/۹۵	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
سیاست‌گذاری فرهنگی	۲۷۷	۳/۲۹	-/۹۵	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
فرهنگ شهرنشینی	۲۷۷	۳/۲۹	-/۹۵	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۵
فرهنگ مسئولیت‌پذیری	۲۷۷	۳/۲۹	-/۹۵	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۵
بافت‌های فرهنگی	۲۷۷	۳/۲۹	-/۹۵	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
جامعه تمدنی و تاریخی	۲۷۷	۳/۲۹	-/۹۵	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
ارزش‌های دینی	۲۷۷	۳/۲۹	-/۹۵	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
سازوکارهای حقوقی	۲۷۷	۳/۸۰	-/۸۳	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
سیاست‌گذاری‌های دولت	۲۷۷	۳/۸۰	-/۸۳	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
تأثیر معاهدات و توافق‌نامه‌های دو یا چندجانبه	۲۷۷	۳/۸۰	-/۸۳	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
کارکرد قواعد جزایی	۲۷۷	۳/۸۰	-/۸۳	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
اثرگذاری سازوکارهای جبران خسارت	۲۷۷	۳/۸۰	-/۸۳	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
نقش قانون‌گذار در زمینه حمایت و پیشگیری	۲۷۷	۳/۸۰	-/۸۳	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
شناسایی کلیه ابعاد زیست‌محیطی	۲۷۷	۳/۸۰	-/۸۳	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
زمینه‌های اجتماعی	۲۷۷	۲/۹۳	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
نقش افراد در روند توسعه و بهره‌برداری	۲۷۷	۲/۹۳	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
وضع سیاست‌های اجتماعی	۲۷۷	۲/۹۳	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
سبک زندگی	۲۷۷	۲/۹۳	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴
فرهنگ اجتماعی	۲۷۷	۲/۹۳	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
نقش نظام آموزشی	۲۷۷	۲/۹۳	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴
نقش جامعه مدنی	۲۷۷	۲/۹۳	-/۸۷	۰/۱	۰/۵	۰۰۰/۳	۰۰۰/۴	۰۰۰/۴

۴-۲. یافته‌های استنباطی

در این بخش از میانگین سوالات مربوط به هر یک از متغیرها (مؤلفه‌ها) برای محاسبه نمره شاخص مربوطه استفاده شده است. با توجه به اینکه حجم نمونه بیشتر از ۳۰ باشد، بنا بر قضیه حد مرکزی برای بررسی معناداری متغیرها از آزمون تی تک‌متغیره استفاده خواهد شد. در این آزمون میانگین متغیرها با عدد ثابت ۳ به عنوان حد وسط گزینه‌ها، مقایسه می‌شود. در صورتی که مقدار احتمال این آزمون برای یک متغیر کمتر از ۰/۰۵ (سطح خطای نوع اول) باشد، می‌توان نتیجه گرفت که میانگین متغیر به طور معنی دار با عدد ۳ اختلاف دارند و در اصطلاح تأثیر متغیر معنادار است. در جدول زیر تعداد، میانگین و انحراف معیار متغیرها گزارش می‌شود.

جدول ۲. آزمون تی تک‌متغیره برای مقایسه میانگین متغیرها

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	مقدار احتمال
عامل سیاسی	۲۷۷	۳/۰۹	۰/۸۷	۱/۹۵	۲۷۶	۰/۰۵
عامل اقتصادی	۲۷۷	۲/۸۰	۰/۸۴	۱/۵۶	۲۷۶	۰/۱۲
عامل فرهنگی	۲۷۷	۳/۲۹	۰/۹۵	۵/۱۷	۲۷۶	۰/۰۰۰۰
عامل حقوقی	۲۷۷	۳/۱۷	۰/۸۳	۳/۸۴	۲۷۶	۰/۰۰۰۰
عامل اجتماعی	۲۷۷	۲/۹۳	۰/۸۷	-۱/۲۵	۲۷۶	۰/۲۱

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که مقدار احتمال برای متغیرهای حقوقی و فرهنگی کمتر از ۰/۰۵ شده است ($p\text{-value} < 0.05$). در نتیجه میانگین متغیرهای حقوقی، سیاسی و فرهنگی اختلاف معنادار با عدد ۳ دارند. لذا، می‌توان گفت که متغیرهای حقوقی، سیاسی و فرهنگی بر پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی مؤثر هستند. کران‌های بالا و پایین متغیرهای حقوقی، سیاسی و فرهنگی مثبت هستند. این امر نشان می‌دهد که متغیرهای یاد شده با پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی دارای ارتباط مستقیم و معنادار هستند. هم‌زمان، با توجه به آن که میانگین متغیرهای اجتماعی و اقتصادی کم‌تر از ۳ است، می‌توان گفت که این دو متغیر دارای ارتباط معنادار با پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی نیستند.

جدول ۳. رتبه‌بندی متغیرهای تحقیق براساس آزمون فریدمن

متغیرها	میانگین رتبه	رتبه	آماره آزمون کای-دو	درجه آزادی	مقدار احتمال
عامل فرهنگی	۳/۵۶	۱	۶۹/۴۵		۰/۰۰۰/۰
عامل حقوقی	۳/۲۱	۲			
عامل سیاسی	۳/۱۳	۳			
عامل اجتماعی	۲/۸۲	۴			
عامل اقتصادی	۲/۵۸	۵			

به منظور رتبه‌بندی متغیرهای تحقیق از آزمون فریدمن استفاده شده است. مبنای رتبه‌بندی در این روش بر اساس میانگین رتبه‌های مقادیر مربوط به هر متغیر است. متغیری که دارای میانگین رتبه بزرگتری باشد، رتبه بالاتری دارد. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که عامل فرهنگی با میانگین رتبه ۳/۵۶ در رتبه اول، متغیر حقوقی با میانگین رتبه ۳/۲۱ در رتبه دوم، متغیر سیاسی با میانگین ۳/۱۳ در رتبه سوم، متغیر اجتماعی با میانگین ۲/۸۲ در رتبه چهارم و متغیر اقتصادی با میانگین رتبه ۲/۵۸ در رتبه آخر قرار دارند. مقدار آماره مجذور کای در آزمون فریدمن برابر با ۶۹/۴۵۴ می‌باشد که در سطح خطای پنج درصد معنی‌دار است ($p\text{-value} < 0.05$). این بدان معناست که رتبه‌بندی متغیرهای تحقیق از نظر پاسخگویان معنادار است و آن‌ها رتبه‌بندی متفاوتی از متغیرهای مذکور دارند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به مبانی نظری و تجربی پژوهش حاضر و با در نظر گرفتن متغیرهای فرهنگی، حقوقی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی پژوهش، یافته‌های حاصل از آزمون تی تک‌متغیره نشان داد که از میان متغیرهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و حقوقی، تنها عوامل سیاسی، حقوقی و فرهنگی

با پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی رابطه مستقیم و معنادار دارد. از این رو، می‌توان گفت که این سه عامل از نظر حجم نهایی پژوهش از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی هستند. با این حال، یافته‌های آزمون فریدمن ثابت کرد که متغیرهای فرهنگی، حقوقی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به ترتیب از تأثیرگذارترین تا ضعیف‌ترین عامل در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی هستند. با توجه به آن که در آزمون تی تک‌متغیره و آزمون فریدمن، متغیر فرهنگی به عنوان مهم‌ترین عامل تبیین شد، می‌توان گفت که عوامل فرهنگی نقش تعیین‌کننده در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی دارد. با وجود شکل‌گیری حکومت جدید در افغانستان، اما مردم این کشور کماکان بر نقش توسعه فرهنگی در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی تأکید می‌کنند. این امر که بازتاب جامعه فرهنگی افغانستان است، حاکی از ظرفیت‌های فرهنگی عظیم برای پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی است.

قانون اساسی هر کشور به عنوان منشور میان حاکمیت و ملت، به اصول اساسی و رهیافت‌های بنیادین در روابط میان دولت و ملت می‌پردازد. بر این اساس، قانون‌گذار افغانستان در تدوین قانون اساسی در پرتو معیارهای حقوق بشری و اسناد بین‌المللی بر مسئله محیط‌زیست تأکید کرده است؛ چنانچه در مقدمه قانون اساسی، بر حق بر محیط‌زیست سالم اشاره شده است. به منظور انجام این تکلیف، اداره اصلی برای تنظیم مسائل زیست‌محیطی، اداره ملی محیط‌زیست است که وظیفه حفظ و بهبود محیط‌زیست را بر عهده دارد. همچنین قانون محیط‌زیست افغانستان به مثابه قانون اصلی این بخش که در سال ۱۳۸۵ هجری شمسی در ۹ فصل و ۷۸ ماده اجرایی شده، ضمانت‌اجراها و مقرره‌های مهمی را در حوزه مسائل زیست‌محیطی وضع کرده است. نکته دیگری که در نظام حقوقی افغانستان مورد توجه است، کُد جزای این کشور در زمینه جرم‌انگاری و انسجام جرایم زیست‌محیطی است. بر این اساس، وجود ضمانت‌اجراهای کیفی مختلف هم‌چون اعدام، حبس و جزای نقدی به عنوان جزای اصلی، تعلیق موقت، سلب جواز و تعطیلی موسسه به مثابه مجازات تبعی و مصادره اموال به عنوان مجازات‌های تکمیلی جرایم زیست‌محیطی در کُد جزای افغانستان، نقش مهم متغیر حقوقی در پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی را نشان می‌دهد. با این حال، استفاده سالم از محیط‌زیست و توسعه آن نیازمند فراهم‌سازی زمینه‌های اجتماعی است. رشد محیط اجتماعی حاکم در جامعه افغانی، تقویت پیوندهای فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اخلاقی، افزایش آگاهی عمومی از طریق آموزش نظام‌مند، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و بالا بردن سطح سواد می‌تواند به پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی کمک کند.

۶. منابع

- Abachi, M. (2011). *Green Criminology, a Collection of New Articles on Criminal Sciences (first edition), Second Book, Under the Supervision of Dr. Ali Hossein Najafi Abrandabadi, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian).*
- Adhami, A. (2018). Investigation of Cultural Factors Affecting Tehran's Environmental Protection: Case Study of Regions 5 and 18, *Specialized Journal of Sociology*, first year, first issue, 38-62, (In Persian).
- Bagheri, D., Mohseni, R. A. & Mahdavi, S. M. S. (2018). Analysis of the Influence of Social Factors on Pro-Environmental Behaviors (Case Study: Citizens of Gorgan City), *Socio-Cultural Development Studies Quarterly*, Vol 3 (3), 143-169, (In Persian).
- Bahadur, E. (2017). The Gaps in Iran's Substantive Criminal Policy In The Field of Environmental Crimes in Order to Preserve the Health of the Environment, *Health-Oriented Lifestyle Quarterly*, Volume 2, Number 4.
- Behudi, D. (2010). Environment and Sustainable Economic Growth (Case Study of Iran), *Economic Modeling Quarterly* (fourth year, number 2. 1-18. (In Persian).
- Berger, P., & Lockman, T. (1996). *Social construction of Reality*, translated by Fariborz Majidi, Tehran, Scientific and Cultural Publication, (In Persian).
- Brisman, A. (2008). Crime, Environment, Relationship and Environmental Justice, *Settle Journal for Social Justice*, Vol 6
- Gharibeh, A. (2011). Environment in the Current Legal Order, *Scientific-Research Journal of Geographical Space*, 11 (36), 254-325, (In Persian).
- Ghasemi, N. (2011). *Environmental Criminal Law*, Jamal al-Haq Publishing, First Edition. (In Persian).
- Ghayumi, A. A., Mohammadkhani, K. & Mohammadsemnani, M. (2012). Investigation of Cultural Factors Affecting Environmental Protection from the Perspective of Tehran City Citizens (Case Study: District 4 of Tehran Municipality), *Cultural Management Journal*, 6th year, 16th issue, 34-51, (In Persian).

- Lidick, R. D. (2011). *Crimes Against Nature: Illegal Industries and the Global Environment*, Praeger Publication, California.
- Mahdori, M. (2004). Cultural and Social Factors in Confrontation and Interaction with the Environment (Case Study of Arak), *Geographical Researches*, 47, 136-148, (In Persian).
- Mazaryazdi, A. A. (2017). Investigating the Effects of Corruption and Political Instability on Environmental Performance (Case Study: Selected Middle East Countries), *Environmental Research*, 8 (15), 77-86, (In Persian).
- Meggors, Betty J. (1954). Environmental Limitation on the Development of Culture, *American Anthropologist Journal*, 56 (5) 801-824 .
- Moladust, K. (2021). Identification and Analysis of Factors Affecting the Institutionalization of Environmental Culture in Sports, *Scientific Quarterly of Environment and Transsectoral Development*, 6(73). 63- 75 (In Persian).
- Pazhuhani, J. & Tabrizian, B. (2010). Investigating the Relationship between Economic Growth and Environmental Pollution Using a Dynamic Simulation Model, *Economic Research Journal*, 10th year, 3rd issue, 175- 203, (In Persian).
- Rabiei, A.R., Ansari, E. & Mohammadi, A. (2016). Investigation of Environmental Cultural-Social Factors on Behavior in the Environment, *Environmental Research*, Year 8, Number 15 , 51-64 (In Persian).
- Raeisi, L. (2008). The Relationship Between Environmental Protection and Peace and Sustainable Development, *Faculty of Literature and Humanities Quarterly*, 10(11), 109- 134 (In Persian).
- Salmi, S. K. (2016). Identification of Socio-Cultural Factors Affecting the Preservation of the Environment (Case Study: Kashan City), *Environmental Education and Sustainable Development Quarterly*, 2, 101-115, (In Persian).
- Shahab, M.R. & NaserSadrabadi, S.R. (2014). Investigating the Effect of the Government's Economic Policies on the Quality of the Environment in Selected Countries, *Environmental Science and Technology Quarterly*, 1, 120-193, (In Persian).
- Shahnouri, M., Mohammadi, M. & Peiravi, SH. (2018). Investigating Factors Affecting Participation in Environmental Protection, *Environmental Management and Sustainable Development*. 1- 5. (In Persian).
- Shamlou, B., Ahmadi, A. & Khosrowshahi, Q. (2016). The Green Criminal: With an Emphasis on Iran's Criminal Policy", *Criminal Law Research*, 20th issue, pp. 37-67, (In Persian).
- White, R. (2008), *Crimes Against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice*, London.